

ПЕДАГОГИКА ИЛИМДЕРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

Абдуллаев Р.М., Сайдалиев М.Дж.

**ЭЛДИК ПЕДАГОГИКАНЫН ЖАШ МУУНДУ
ТАРБИЯЛООДОГУ РОЛУ**

Абдуллаев Р.М., Сайдалиев М.Дж.

**РОЛЬ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ВОСПИТАНИИ
МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ**

R.M. Abdullaev, M.Dj. Saidaliev

**THE ROLE OF FOLK PEDAGOGY IN EDUCATION
YOUNG GENERATION**

УДК: 37.017.92

Бул макалада элдик педагогиканын мааниси жана анын ыймандуулукка, адеп-ахлакка, маданияттуулукка, элдик педагогикалык каражаттардан пайдалануунун азыркы күндөгү маанилүүлүгү жөнүндө баяндалат. Адамзат пайда болгондон тартып эле бирин-бири жана кийинки муундардын оң жүрүш-турушу эрежелери деп эсептегендерге насааттап, эгер ушул бала ушундай болсо мындан жакшы адам чыгат деп тарбия берип келген. Ата-эненин перзентине калдырган мурасы, бул тарбия экендиги, ар бир инсандын коомдо өзүн алып жүрүү маданиятын үйрөтүү, ыйманы бар адам коомчулукта жаманчылыкка барбайт, зордук-зомбулук кылбайт, ар түрдүү ыплас иштерден, алыс болот, сый-сыпаттуу, өзүн-өзү кармай билген инсан. Элдик педагогика, каада-салттарды, нарк-дөөлөттөрдү, рухий байлыктарды, жаңы педагогикалык тажрыйбаларды жаратат. Кыргыз элинде балдарга кичине кезинен эле кыз балдардын кулк-мүнөзүнө кылдат байкоо жүргүзүп, алардын адебине, жүрүм-турума, маданиятына катуу талап коюшкандыгы жөнүндө айтып келишкен.

Негизги сөздөр: тарбия, элдик педагогика, адеп-ахлак, маданият, билим, инсан, Куран, дин, макал-лакаптар, элдик оозеки чыгармачылык.

В данной статье обсуждаются вопросы об актуальности использования элементов народной педагогики в воспитании нравственности и культуре. Воспитание друг друга, последующее поколение, воспитание личности ведется испокон веков, со времен появления человечества. Показателями культурной и нравственной личности являются соблюдение моральных и этических норм в обществе. Ребенок получает воспитание в первую очередь от родителей. Преемственность поколений правильного поведения культуры, передается от родителей детям, от детей

к потомкам, главной целью воспитать хорошего человека для общества. Одним из одного существования человечества от одних и тех же правил поведения и прав будущих поколений, побуждая их думать. Что родители имеют сын, наследие, культуру, общество, каждый человек культурными и аморальное поведение человеческого общества не идет к злоеющему насилию, далеко от различных грязных методов, достойного, самоуправляемого человек. Национальное образование, традиции, ценности, духовные ценности, и создает новую педагогическую практику. Когда она была маленькой девочкой, дети, внимательно наблюдая детский характер, их манеры, поведение и культура собиралась рассказать. В кыргызской народной педагогике отражены духовные ценности народа, традиции, воспитание молодого поколения. Внимание уделяется воспитанию подрастающего поколения особое отношение к воспитанию девочек. Девочек воспитывают более строже и требовательнее.

Ключевые слова: воспитание, народная педагогика, нравственность, культура, образование, личность, Коран, религия, пословицы, устное народное творчество.

This article discusses the issues of the relevance of the use of elements of folk pedagogy in the education of morality and culture. The upbringing of each other, the next generation, the upbringing of the personality has been carried out from time immemorial, since the advent of mankind. The indicators of a cultural and moral personality are the observance of moral and ethical standards in society. The child receives education primarily from parents. The continuity of generations of the correct behavior of culture is passed from parents to children, from children to descendants, the main goal of raising a good person for society. One of the one existence of mankind from the same rules of conduct and rights of future generations, encouraging

them to think. That parents have a son, heritage, culture, society, each person cultured and immoral behavior of human society does not go to sinister violence, far from various dirty methods, worthy, self-governing person. National education, traditions, values, spiritual values, and creates a new teaching practice. When she was a little girl, the children, carefully observing the children's character, their manners, behavior and culture were about to tell. Kyrgyz national pedagogy reflects the spiritual values of the people, traditions, and upbringing of the young generation. Attention is paid to the education of the younger generation, a special attitude to the education of girls. Girls are brought up more strictly and more demanding.

Key words: education, folk pedagogy, morality, culture, education, personality, Koran, religion, proverbs, oral folk art.

Адеп жана маданият түшүнүктөрү адамзат жер жүзүндө жашай баштагандан баштап ушул күнгө чейин, мындан ары дагы актуалдуу маселе болуп калаары талашсыз. Эл арасында “Ата-эненин перзентине калтырган эң чоң мурасы, жакшы тарбия” деген сөз бар. Биз макалабызда ыймандуулук, адептүүлүк, маданияттуулук жөнүндө, ошондой эле адеп жөнүндө сөз кылабыз. Адеп-ахлак тарбиясы ар бир инсан коомдо өзүн алып жүрүү маданиятын туура мамиле түзүүгө үйрөтүү.

Ыйман сөзү кыргыз тилинде семантикалык өзгөрүүгө кабылган, ал негизинен моралдык-руханий нормалардын топтомун туюндурат б.а. ислам дини тарабынан көрсөтүлгөн адеп-ахлак баалуулуктары, ыйман сөзү менен түшүндүрүлөт.

Демек, ыйманы бар адам жаманчылыкка барбайт, зордук-зомбулук кылбайт, ыплас иштерден, аялдарга, балдарга күч жумшоодон алыс болот. Ыймансыз адам улуу кичүүнү да аял-эркекти да, мамлекетти да сүйүүдөн алыс болот.

Адеп – (арап сөзү, жүрүм-турум) – адамдардын коомдогу, жеке турмушундагы бири-бирине мамилелеринин, жүрүш-туруш ченемдеринин тарыхый жыйындысы.

Адептүү – адам тартиптүү, адеби бар, сый-сыпаттуу, өзүн-өзү кармай билген инсан.

Адептүүлүк – адеп сактоочулук, тарбия көргөндүк, тартиптүүлүк, сылыктык, сыпайылык. Адепсиз – адеби жок, тарбиясыз, башкаларды ызат-урмат кылбаган, орой мамиледеги инсандар.

Маданият деген адамзаттын жан-дүйнөсү. Адамзаттын рухун байыткан адабият, музыка ж.б. Бардык мезгилдерде маданият бул инсандын түздөн-түз өзүнө багытталган күндөлүк жашоосунда кайталануучу жүрүм-турум, адеп-ахлак, тартип, улуу кичүүнү сыйлоо. Эл-жерге сый мамиле жасоо, мамлекеттик баалуулуктарды сыйлоо, көздүн карегиндей

сактоо болуп саналат.

Ыйман, адеп, көп маданияттуулук дүйнөлүк көйгөйгө айланды. Бүгүнкү адамзаттын ойчулдары адам фактору дегенде жан-дүйнө, рухту өзгөртүү жөнүндө айта башташты. Кыргыздын дүйнө таанымал ойчул философу Ч.Айтматов айткандай “Адам үчүн эң кыйыны – күн сайын адам болуу” деп айткан сөзү азыркы доордун таамай айтылган сөздөрүнүн бири. Бул багытта иш алып баруу дайыма актуалдуу маселе болуп, ар бир тарбиячынын, жарандын, жалпы коомчулуктун милдети болуп эле калбай, дайыма жарандардын активдүү катышуусу зарыл.

Академик Г.Н. Волков айткандай “Эң күчтүү, эң таасирдүү, эң ишенимдүү педагогика – элдик педагогика, ал эми тарбиячылардын мыктысы эл”.

Тарбиялоо жөнүндөгү талаптар, керектөөлөр, тажрыйбалар улут пайда болгонго чейин эле пайда боло баштайт. Өткөн муундардан мурас калган өнөрлөрдү, турмушка керектүү жүрүм-турум эрежелерин үйрөнүү, уруу коомунун жаштары уруу башчылары, улууларды кунт коюп угушуп, алардын акыл-насааттарын, буйруктарын өзүлөрүнө үлгү катарында кабыл алышкан, аткарышкан. Байыркы мезгилдерден тартып ушул күнгө чейин бул салт эл-турмушунда бекем сакталып келе жатат. Адамдардын жашоо-тиричилиги, адеп-аристине байланышкан орошон ойлор, осуяттар мол. Андыктан, улуттун-улут болуп калыптанышындагы рухий башаттар чоң рол ойногон.

Элдик педагогикалык идеялар, каада-салттар, элдик керектөөлөр пайда болот, өсөт, өнүгөт. Биринчиден, элдин керектөөсүнө шайкеш келген рухий педагогикалык нарк-дөөлөттөр гана элдин салттуу ишениминде, идеалында дайыма сакталып келет. Экинчиден элдик рухий байлыктар, турмуштун талаптары улам өсүшү жаңы педагогикалык тажрыйбаларды жаратат.

Ар бир элдин педагогикалык маданияты өзү жашаган географиялык чөйрөгө, доорго байланыштуу өзгөчөлүккө ээ болот. Ал эми, географиялык чөйрө да, тарыхый шарттар да, бардык жерде бирдей эмес.

Бала үй-бүлөнүн тиреги, туткасы, ата-энелердин гана эмес, бүтүндөй журттун кайра жаралуусунун өлбөстүгүнүн, өсүп-өнүгүшүнүн шарты. Кыргыз үй-бүлөлөрүндөгү ажырашууларынын башкы себептери, адеп-ахлакка байланышкан. Кыргыз эли кичине кезинен эле кыз балдардын кулк-мүнөзүнө кылдат байкоо жүргүзүп, алардын адебине, жүрүм-турума, маданиятына катуу талап коюшкан. Кыргыздардын “Кыздуу үйдө кыл жатпайт”, “Уулдуу болсоң узун

сүйлөбө, кыздуу болсон кыя сүйлөбө” деген макалдары белгилүү кыздарга коюлган талап, аларды тарбиялоонун көп кырдуу өзгөчөлүгүн мүнөздөп турат. Бул болсо адеп-ахлактын негизи, үй-бүлөнү сактоо болуп саналат.

Элдик педагогика – турмуштан алынган, эл үчүн жаралган педагогика.

Элдик тарбиянын таасирдүүлүгү өтө күчтүү. Себеби анын пайдубалында элдин кылымдар бою чогулткан тарбиялоонун маңызы, мазмуну, принциптери жатат. Алардын баары элдик жомоктордо, макал-лакаптарда, элдик оюндарда, фольклордо диний шарияттарда камтылган.

Тарбиялоо жараянында эмнени жетекчиликке алышкан? Ислам дининин, элдин үй-бүлөнүн тарбиясын. Ар бир үй-бүлөнүн өзүнө жараша урп-адат болуп калган тарбия негиздери болгон. Тарбиялоодо алар элдик макалдардан, насыят, үлгү ырлардан, жаңылмачтардан, табышмактардан, элдик оюндардан, жомоктордон кенири пайдаланышып, талкуулашып, жыйынтыктарды чыгарышкан. Элдик чыгармалардын денгээлин жогорку бийиктикке жеткиришкен, күжүрмөндүүлүк тарбиясын алган.

Кыргыздын элдик оозеки чыгармаларында акылмандыктын нукура берметтерин чагылдырган, таамай айтылган макалдар көп. Мисалы, “Уядан эмнени көрсө, учканда ошону алат” дегенде, канаттуунун уясындай жайлуу, жүрөккө жакын үй-бүлөдө бала кандай таалим-тарбия алып чоңойсо, ошого жараша мыкты же начар киши болоору кошмок мааниде билдирилет.

Ата-бабаларыбыздын салттуу, нарктуу үй-бүлөсүндө баланы чоң энелер тарбиялаган. Алар табигый, чебер даанышман, тубаса тарбиячылар болушкан.

Аксакалдар көчөдө өзүн туура эмес алып жүргөн балдарды көрүшсө, жанына чакырышып алышып, “кимдин баласысың?”, “эмне үчүн антиң, минтиң” дешип, сурамжылашып, өздөрүнү накыл-насааттарын беришчү. Мындай тарбиялык иштин мааниси өтө таасирдуу болгон. Себеби алар кээ бир адамдардын балдарынын коомдук жерде өздөрүн жаман алып жүрүшкөндүктөрүн аш-тойлордо айтып жиберилчү. Мындай абал “тартипсиз” балдардын ата-энесине чоң моралдык сокку болор эле. Бул алардын аталык намысына өтө катуу тийген. Ошондуктан эл ичинде ата-энеме сөз тийип калбасын дешип, балдар, “аксакалдардын көздөрүнө урунуп калбайлык” дешип, өздөрүн далдаага алышчу.

Балдарды тура тарбиялоодо элдик тарбиянын төмөндөгү маселелерин эске алуу тура болоору шексиз: Ата-эне өзүнүн эмгекке, коомго, адеп ахлакка, ыймандуулукка, маданияттуулукка, жолдошторуна кылган мамилелери менен балдарындагы чынчылдыкты, тартипти, мээнеткечтикти, эмгекти сүйүүнү, принципиалдуулукту тарбиялоодо аларга үлгү болууга тийиш; Ал үчүн ата-эне балдарына койгон талапты биринчи өздөрүнө коюп, өзү аны ийне жибине чейин так аткарууга жетишүүсү керек; Ата-эне балдарынын өсүп жетилүүсүн туура аныктап билип, алардын өнүгүүсүнө туура багыт берсе, балдарын жан-дили менен сүйүп, аларга маданияттуу мамиле жасаса, алар балдарынын алдында чыныгы идеалга айланат.

Ислам дини үй-бүлөлүк тарбияга чоң көңүл бөлүп, балдарды негизинен ата-бабадан урпактарга калтырган мурасы, муундан-муунга өтүп сакталып келе жаткан көз-карашы, тили, дини, урп-адаттары, каада-салттары, менен гана тарбиялашкан.

Ислам дини адамдарды жакшылыкка чакырып, жамандыктан кайтарат. Гумандуулукка чакырып, адамга жарашпаган сапаттарды каралайт, адеп-ахлак, ыймандык, маданий аруулук, маданияттуулукка бийиктикке үндөйт. Ал адилеттүүлүктү, тынчтыкты, тендикти, эрктүүлүктү даңазалайт.

Жыйынтыктап айтканда тарбия, айрыкча ыймандуулукка, адеп-ахлакка маданияттуулукка, көп маданияттуулукка тарбиялоодо мааниси чоң. Элдик педагогика каражаттарынан: макал-лакаптардан, каада-салттар, эпостор, элдик акындардын чыгармаларындагы тарбиялык идеялар, элдик жомоктор, элдик оюндар, фольклор жана диний шариаттар, Курани-Карим, хадистер аркалуу тарбиялоо өтө пайдалуу, азыркы күндө да маанилүүлүгүн жоготбой келе жатат.

Адабияттар:

1. Миталипов К., Төрөев И., Калыков Б. «Педагогикалык терминдердин түшүндүрмө сөздүгү». - Ош, 2017.
2. Кыргызстан. Улуттук энциклопедиясы. - Бишкек, 2015.
3. Алимбеков А. «Кыргыз этнопедагогикасы». 1-бөлүк. - Бишкек, 1996.
4. Рахимова М.Р. ж.б. «Педагогикалык ойлордун жана билим берүүнүн тарыхы. - Бишкек, 2002.
5. Апышев Б. «Педагогика». - Бишкек, 2002.
6. Муратов А. ж.б. «Кыргыз этнопедагогикасы». - Бишкек, 2018.